

Spreeken is Zilver, Zwijgen blijft Fout

Hoe de Nederlandse regering Saudische mensenrechtenverdedigers laat zitten

Oktober 2018

Inleiding

In Saudi-Arabië is in het afgelopen jaar de repressie van de vrijheid van meningsuiting op een ongekennde manier toegenomen. Vooral sinds het aantreden van kroonprins Mohammed bin Salman (ook wel aangeduid als MBS) in juni 2017 tolereren de autoriteiten geen enkel kritisch geluid meer. Mensenrechtenverdedigers, activisten, journalisten, academici en religieuze hervormers worden opgepakt enkel voor het delen van kritische tweets, en zelfs aangeklaagd voor het *niet* uitspreken van loyaliteit aan de overheid. Critici die naar het buitenland zijn gevlucht lijken inmiddels ook daar niet meer veilig, zoals de zaak van de waarschijnlijk in het Saudische consulaat in Istanbul vermoorde journalist Jamal Khashoggi aantoont.¹ De internationale gemeenschap, waaronder de EU en Nederland, blijft oorverdovend stil over deze repressie.

Amnesty International monitort sinds 2011 de inzet van Nederland voor mensenrechtenverdedigers in Saudi-Arabië en schreef daar verschillende rapporten over. In het in 2015 gepubliceerde rapport 'Spreeken is Zilver, Zwijgen is Fout'² concludeerde Amnesty dat de Nederlandse inzet in nevelen bleef gehuld, en dat Nederland en de EU de Saudische autoriteiten nooit publiekelijk aanspraken op de repressie van de vrijheid van meningsuiting. Nederland bleef zich beperken tot stille diplomatie, ook al had deze methode geen enkel aantoonbaar effect.

In dit nieuwe rapport stellen we twee vragen:

1. Is de Nederlandse houding sinds 2015 veranderd?
2. Heeft de groeiende repressie geleid tot een meer effectieve uitvoering van het Nederlandse mensenrechtenbeleid?

In beide gevallen is het antwoord 'nee'. Het Nederlandse beleid heeft geen enkel positief effect gehad in Saudi-Arabië, onder meer omdat Nederland zich nog steeds weigert uit te spreken over de harde repressie van Saudische mensenrechtenverdedigers. De afgelopen drie jaar werden zes prominente mensenrechtenverdedigers veroordeeld tot lange gevangenisstraffen en tenminste 13 activisten werden opgepakt in een golf van arrestaties in 2018. In niet een van de gevallen riep

---

¹ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/10/disappearance-of-jamal-khashoggi-extremely-worrying-in-light-of-continuing-repression-in-saudi/>

² https://www.amnesty.nl/content/uploads/2015/11/spreeken_is_zilver-zwijgen_is_fout.pdf?x26848

Nederland op tot hun vrijlating. Nederland veroordeelde ook niet de deportatie van mensenrechtenverdediger Mohammed al-Otaibi en de ontvoering van vrouwenrechtenactivist Loujain al-Hathloul vanuit Abu Dhabi naar Saudi-Arabië. Uitspraken van de minister van Buitenlandse Zaken in de Tweede Kamer blijven beperkt tot het uiten van 'zorgen' over de situatie; dat is op zijn zachtst gezegd een zwakke stellingname. Het is onduidelijk waarom Nederland in de zaak van de Saudische blogger Raif Badawi terecht wel meende dat een publieke veroordeling effectief was, en in alle andere gevallen niet. Bovendien deed de minister de afgelopen jaren zorgwekkende uitspraken over de manier waarop Nederland lokale rechtszaken beoordeelt, waaruit Nederland de processen slechts lijkt te beoordelen naar lokale standaarden.

Nederland en de '*shrinking space for civil society*'

Wereldwijd wordt de ruimte voor het maatschappelijk middenveld kleiner. Het aantal landen dat vreedzame en legitieme activiteiten van mensenrechtenverdedigers criminaliseert en op juridische en administratieve wijze ernstig beperkt, blijft toenemen. Deze '*shrinking space for civil society*'-trend leidt tot toenemende schendingen van de rechten op vrijheid van meningsuiting, vereniging en vergadering. Mensenrechtenverdedigers zijn vaak niet of nauwelijks meer in staat overheden ter verantwoording te roepen. Deze trend is ook duidelijk te zien in Saudi-Arabië.

Nederland heeft op papier duidelijk beleid ten aanzien van de bescherming van mensenrechtenverdedigers. Naast de EU Richtlijnen voor mensenrechtenverdedigers³ is het Nederlands beleid vastgelegd in de mensenrechtennota 'Respect en recht voor ieder mens'⁴. In de brief aan de Tweede Kamer uit mei 2018 over de actualisering van deze mensenrechtennota, staat dat Nederland 'het beleid van het ondersteunen en beschermen van mensenrechtenverdedigers voort[zet]'⁵ en dat wat dit betreft 'het verdedigen en waar mogelijk vergroten van de ruimte voor het maatschappelijke middenveld [cruciaal is]'⁶.

In antwoord op Kamervragen in november 2016 zei de minister over het Nederlandse beleid ten aanzien van mensenrechtenverdedigers: 'Het beschermen van mensenrechtenverdedigers is reeds een kernprioriteit van het mensenrechtenbeleid. Zij zijn de progressieve krachten die samenlevingen open en vrijer maken. De ontwikkeling dat de handelingsruimte voor het maatschappelijk middenveld in vele landen in de wereld wordt beperkt, baart dan ook grote zorgen. Voortdurend blijven we zoeken naar nieuwe manieren en creatieve mogelijkheden om hen te ondersteunen, via een landenspecifieke aanpak en maatgesneden benadering [...]'.⁷

---

³ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/3958/EU%20Guidelines%20on%20Human%20Rights%20Defenders

⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2013/06/14/beleidsbrief-respect-en-recht-voor-ieder-mens>

⁵ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2017A00562

⁶ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2017A00562

⁷ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34550-V-7.html>

Structurele veranderingen in Saudi-Arabië

Invoering van restrictieve ngo-wetgeving

Mensenrechtenverdedigers in Saudi-Arabië vragen al jaren om een ngo-wet waaronder zij legaal hun mensenrechtenwerk kunnen doen. In november 2015 keurde de Saudische ministerraad een ngo-wet goed. In de Nederlandse mensenrechtenrapportage van 2015 staat hierover: 'Nieuwe wetgeving maakt het mogelijk voor ngo's om zich - onder voorwaarden - te registreren, wat eerder niet mogelijk was'⁸. 'Mensenrechten' worden echter nergens in de wet genoemd en de wet geeft brede bevoegdheden aan het Saudische ministerie van Sociale Zaken om vergunningen te weigeren aan nieuwe organisaties of deze op te heffen als het ministerie vindt dat de 'nationale eenheid' wordt geschaad. Het is niet één onafhankelijke mensenrechtenorganisatie gelukt om zich onder de nieuwe wet te registreren. Integendeel, verschillende activisten zijn juist aangeklaagd voor het oprichten van een mensenrechtenorganisatie. De Saudische ngo-wet legaliseert de praktijk van het criminaliseren van mensenrechtenorganisaties onder het mom van het beschermen van de nationale eenheid.

'Hervormingen' onder Mohammed bin Salman

In juni 2017 benoemde koning Salman de nieuwe kroonprins en potentiële opvolger. Kroonprins MBS presenteert zich sindsdien graag als hervormer. Op het eerste gezicht leek er daadwerkelijk iets te veranderen in het koninkrijk. Zo mogen vrouwen vanaf 24 juni 2018 autorijden en werd er eind mei een wet aangenomen tegen seksuele intimidatie van vrouwen. Ook werden er bioscopen geopend en mogen vrouwen sinds kort in een stadion zitten. In zijn eerste jaar reisde de kroonprins langs verschillende Westerse landen om het nieuws over deze hervormingen groots te verspreiden. Tegelijkertijd nam de repressie onder het bewind van MBS juist toe. Tenminste 13 activisten werden in 2018 gearresteerd. De kleine hervormingen lijken dan ook vooral bedoeld om het imago van het land op te poetsen, om zo meer buitenlandse investeringen aan te trekken. Buitenlandse investeringen spelen een belangrijke rol in Vision2030, de nieuwe economische visie van het land.

Nederlandse reactie op toegenomen repressie

Arrestaties van mensenrechtenverdedigers

Sinds oktober 2015 zijn zes prominente mensenrechtenverdedigers⁹ veroordeeld tot lange gevangenisstraffen voor hun vreedzame mensenrechtenwerk. Vooral in het afgelopen jaar, sinds het aantreden van MBS, is er sprake van een snelle neerwaartse spiraal. In twee arrestatiegolven, in september 2017 en mei-augustus 2018, werden meer dan 30 schrijvers, journalisten, academici, religieuze leiders en activisten gearresteerd, enkel vanwege hun vrije meningsuiting. Tenminste 12 mensenrechtenverdedigers zitten nog zonder aanklacht vast. Van Nederland en de EU kwam er

---

⁹ Essam Koshak, Abdulaziz al-Shubaily, Issa al-Nukheifi, Issa al-Hamid, Mohammed al-Otaibi en Abdullah al-Attawi

geen enkele publieke veroordeling van de arrestaties en vonnissen. Hieronder lichten we een aantal individuele zaken, en de reactie van Nederland daarop, toe.

Mensenrechtenverdedigers **Mohammad al-Otaibi** en **Abdullah al-Attawi** werden in oktober 2016 voorgeleid bij het Bijzonder Strafhof, dat werd opgericht voor het behandelen van veiligheids- en terrorismegerelateerde zaken. De aanklachten luiden onder andere 'het oprichten van een organisatie en de aankondiging daarvan voordat er autorisatie was verkregen' en het opruien van de publieke opinie door het 'voorbereiden, schrijven en publiceren van verklaringen die schadelijk zijn voor de reputatie van het Koninkrijk'.¹⁰ De aanklachten waren gerelateerd aan hun poging een mensenrechtenorganisatie op te richten. Mohammed al-Otaibi werd op 25 mei 2017 gedetineerd, nadat hij was gedeporteerd uit Qatar. Hij was in Qatar op weg naar Noorwegen, waar hij een vluchtelingenstatus had gekregen. Amnesty was van zijn verblijf in Qatar en de dreigende deportatie op de hoogte en vroeg verschillende Europese lidstaten om hem te helpen. Ondanks herhaalde verzoeken aan het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken om een afspraak voor hem op de Nederlandse ambassade te maken, werd hij daar niet ontvangen. Nadat Al-Otaibi gedeporteerd was en bij aankomst in Saudi-Arabië werd gedetineerd, veroordeelde de EU noch Nederland deze actie. In antwoord op Kamervragen hierover zei de minister destijds: 'Het kabinet is van mening dat een EU-verklaring in dit geval wenselijk zou zijn geweest en heeft zich daarvoor ook ingezet. Dit bleek echter niet haalbaar.'¹¹ Nederland sprak zich echter ook niet uit over de deportatie.

Op 25 januari 2018 werden Al-Otaibi en Al-Attawi veroordeeld tot respectievelijk 14 en 7 jaar gevangenisstraf. Voor het eerst in tenminste 7 jaar liet de EU een verklaring uitgaan over de veroordeling van Saudische mensenrechtenverdedigers.¹² Deze bevatte echter geen enkel oordeel, behalve dat Al-Otaibi en Al-Attawi werden aangeduid als mensenrechtenverdedigers. De verklaring werd gedeeld op het Twitter-account van EU-GCC, maar de Nederlandse ambassadeur in Saudi-Arabië en de minister van Buitenlandse Zaken retweette deze niet, ook niet na herhaalde verzoeken van Amnesty. Door een verklaring te twitteren had Nederland de uitspraak, die op zichzelf zeer zwak was, meer belang kunnen geven. Dit deed de minister bijvoorbeeld wel met de EU-verklaring van een jaar eerder, na de massaexecutie die in januari 2016 in Saudi-Arabië plaatsvond.¹³

Essam Koshak werd op 8 januari 2017 gearresteerd. Hij werd zonder advocaat ondervraagd over zijn Twitter-account en online activisme, met name over zijn tweets waarin hij zijn steun uitsprak voor de afschaffing van het mannelijke voogdij-systeem. Pas zeven maanden later werd hij officieel aangeklaagd voor 'misdaden' gerelateerd aan zijn mensenrechtenactivisme. In februari 2018 werd Koshak veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf. Nederland en de EU woonden de rechtszaak bij, maar na de veroordeling kwam er van de EU noch Nederland een uitspraak. In antwoord op

---

¹⁰ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/01/saudi-arabia-first-human-rights-defenders-sentenced-under-leadership-of-reformer-crown-prince-mohammad-bin-salman/>

¹¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2017Z07816&did=2017D17362>

¹² https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/38830/statement-spokesperson-sentencing-human-rights-defenders-saudi-arabia_my

¹³ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 21 501-02, nr. 1573

Kamervragen zei de minister dat hij in een gesprek met de Saudische minister van Buitenlandse Zaken had aangedrongen op vrijlating van Saudische mensenrechtenverdedigers, en in het bijzonder Essam Koshak.¹⁴ Op de vraag '[i]ndien een EU-verklaring niet haalbaar is, bent u bereid om met gelijkgezinde landen of bilateraal een verklaring uit te brengen?' gaf de minister geen antwoord.¹⁵

In mei 2018 vond een golf van arrestaties plaats, waarbij een groot aantal vrouwenrechtenverdedigers werd gearresteerd. Onder deze activisten zijn **Loujain al-Hathloul, Iman al-Nafjan, Aziza al-Yousef, Mohammed al-Bajadi en Khalid al-Omair**, die zich jarenlang hebben ingezet voor het recht voor vrouwen om te auto te rijden, en voor de afschaffing van het mannelijke voogdijsysteem. De activisten werden in de staatsmedia neergezet als 'verraders' en beschuldigd van het overtreden van de antiterrorismewetgeving, door hun 'verdachte contact met buitenlandse entiteiten' en het 'rekruteren van personen in gevoelige overheidsposities'. Als ze hiervoor officieel worden aangeklaagd kunnen ze tot 20 jaar gevangenisstraf krijgen. In augustus werden ook **Nassima al-Sada en Samar Badawi** gearresteerd. Geen van de activisten is tot nu toe officieel aangeklaagd.

In reactie op deze arrestaties bracht de EU 'mede op aandringen van Nederland [...] de zorgen over de toegenomen arrestaties over', door een gezamenlijke EU-demarche bij de Saudische autoriteiten. De demarche kon echter pas zo'n drie maanden na de arrestaties worden uitgevoerd, omdat de Saudische autoriteiten een gesprek afhielden. Begin augustus spraken de EU en EU-lidstaten met de Saudische minister van Buitenlandse Zaken en brachten zij de 'ernstige zorgen' over de arrestaties over.¹⁶ Daar bleef het bij: er werd niet opgeroepen tot vrijlating van de activisten. In antwoord op Kamervragen over de arrestaties zegt de minister onder andere: 'Voor de repressie van andersdenkenden en het harde optreden richting personen die voor zover bekend slechts gebruik maken van hun recht op vrijheid van meningsuiting zijn wat Nederland betreft slechte ontwikkelingen.'¹⁷ Het is onduidelijk waarom de minister niet oproept tot de onmiddellijke en onvoorwaardelijke vrijlating van de activisten als deze 'voor zover bekend slechts gebruik maken van hun recht op vrijheid van meningsuiting'.

De minister zei ook: 'Nederland zal aandacht blijven vragen voor de aanhoudingen van de activisten en aandringen op goede behandeling. Indien noodzakelijk zal Nederland de Saoedische autoriteiten oproepen een eerlijk proces te garanderen.'¹⁸ Amnesty concludeerde al vele malen dat rechtszaken in Saudi-Arabië, met name bij het Bijzonder Strafhof, in beginsel oneerlijk zijn. De rechtbank heeft geen duidelijk gedefinieerde procedures en respecteert het recht op een eerlijk proces niet. De rechters, die lijken te worden gekozen op basis van hun loyaliteit aan de regering, hebben een grote mate van vrijheid om te bepalen wat strafbaar is. Zo kan het twitteren over vrouwenrechten veroordeeld worden als 'ongehoorzaamheid aan de heerser'. Het Bijzonder

---

¹⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2017Z07816&did=2017D17362>

¹⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2017Z07816&did=2017D17362>

¹⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20172018-3228.html>

¹⁷ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2018Z09231&did=2018D31973>

¹⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2018Z09231&did=2018D31973>

Strafhof houdt bovendien geregeld hoorzittingen in het geheim, waarbij familie, media en soms zelfs de advocaat geen toegang krijgen. Ook worden in de rechtbank bekentenissen toegelaten die onder druk of marteling zouden zijn verkregen.

Dat het noodzakelijk is om op te roepen tot een eerlijk proces staat dus buiten kijf. Nederland heeft dit in deze zaak niet gedaan. Nederland heeft ook nog geen enkel publiek oordeel over de arrestaties gegeven of een tegengeluid laten horen op de lastercampagne in de Saudische media. De publieke reactie blijft beperkt tot het zeer zwakke 'delen van zorgen'. Ook tijdens de mensenrechtenraad in juni 2018 sprak de EU in een verklaring enkel haar 'zorgen' uit over de arrestaties en de aantijgingen.¹⁹ De ambassadeur twitterde op 24 juni, toen vrouwen in Saudi-Arabië voor het eerst auto mochten rijden, enthousiast over dit nieuw verkregen recht, zonder enige verwijzing naar de arrestatie van degenen die voor dit recht hebben gestreden.

Nederland wijst geregeld op het conservatieve karakter van de Saudische bevolking, waardoor het Westen beperkte invloed zou hebben. Zo zei de minister in november 2015 in de Tweede Kamer: 'We moeten natuurlijk ook niet naïef zijn. De stapsgewijze sociaal-maatschappelijke veranderingen in Saudi-Arabië gaan langzaam. Ze gaan in tegen diepgewortelde religieuze tradities, die vaak ook sterk onder de bevolking leven. [...] Westerse invloed wordt beperkt doordat de sharia-wetgeving maatschappelijk vrij breed wordt gedragen.'²⁰ Saudische mensenrechtenverdedigers hebben echter wel degelijk veel steun onder de bevolking. Zo hebben sommige activisten honderdduizenden volgers op Twitter. Ook vond een Twitter-campagne van Saudische mensenrechtenverdedigers in juni 2017 met de hashtag #Dit_Is_Waarom_Wij_Mensenrechten_Verdedigen (in het Arabisch²¹) veel weerklank onder de bevolking. Echter, wanneer je gearresteerd kan worden voor het delen van tweets, en hier zes jaar gevangenisstraf voor kan krijgen zonder dat de internationale gemeenschap dit veroordeelt, dan is het begrijpelijk dat de achterban van de Saudische mensenrechtenbeweging zich overwegend stil houdt.

Stille diplomatie

Amnesty's eerdere rapport 'Spreken is Zilver, Zwijgen is Fout' concludeerde dat Nederland te vaak stil blijft waar het gaat om de repressie van mensenrechtenverdedigers. Drie jaar later blijft Nederland in de diplomatieke communicatie met Saudi-Arabië de voorkeur geven aan stille diplomatie, met het argument dat dit effectiever is. Tegelijkertijd is nog steeds volstrekt onduidelijk welke positieve impact het handelen van Nederland dan heeft op de situatie voor Saudische mensenrechtenverdedigers. In een reactie op het rapport 'Spreken is Zilver, Zwijgen is Fout' zei de minister in november 2015: 'In mijn ogen is geen sprake van stilzwijgen. Nederland brengt mensenrechtenschendingen in Saudi-Arabië actief op - misschien zijn wij daarin wel een van de krachtigste landen - zowel bilateraal als in EU-verband als soms breder in internationaal verband. Hierbij maken wij steeds de afweging die gemaakt moet worden: handelen wij publiekelijk,

---

¹⁹ https://eeas.europa.eu/delegations/un-geneva/46823/hrc-38-eu-statement-item-2-presentation-other-high-commissioner-sg-country-report-oral-update_en

²⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-27-8.html>

²¹ <https://twitter.com/abo1fares/status/879695997261271041>

gebruiken wij stille diplomatie, kan het het best onder Nederlandse vlag of niet?'²². Hoe de minister deze afweging maakt, is niet duidelijk. In een brief aan de Tweede Kamer van 14 maart 2016 over de situatie in Saudi-Arabië schrijft de minister wel dat het kabinet zich, naast een kritische dialoog met Saudi-Arabië, op bepaalde momenten ook publiek inzet, 'als het van mening is dat dit noodzakelijk is om effect te hebben, zoals in het geval van de veroordeling van de uitvoering van de straf van de blogger Raif Badawi of zoals door het nemen van het initiatief voor een EU-verklaring naar aanleiding van de massa-executies in januari jl.'²³ Waarom het kabinet, terecht, van mening was dat een publieke veroordeling in het geval van de zaak van de kritische blogger Raif Badawi wel noodzakelijk was om effect te hebben, maar niet in het geval van de deportatie van Mohammed al-Otaibi of de massa-arrestaties van vrouwenrechtenactivisten in 2018 is niet duidelijk.

Nederland geeft de voorkeur aan gezamenlijke EU-actie, met name waar het verklaringen betreft. De EU-verklaring naar aanleiding van de veroordeling van Mohammed al-Otaibi en Abdullah al-Attawi laat echter zien dat wanneer er EU-overeenstemming is over de noodzaak van een verklaring, de inhoud van een verklaring zo wordt afgezwakt dat die uiteindelijk weinig impact heeft.²⁴ Nederland zou ook met gelijkgestemde landen of eenzijdig verklaringen kunnen geven over de repressie van mensenrechtenverdedigers. Maar ook dit gebeurde de afgelopen jaren niet.

Canada sprak zich in augustus wel eenzijdig uit over de arrestaties van mensenrechtenverdedigers. Canada vond geen enkele bijval van andere landen. Saudi-Arabië reageerde hier onder andere op door de Canadese ambassadeur het land uit te zetten. Het is de vraag of Saudi-Arabië hetzelfde had gedaan als andere landen de Canadese uitspraken hadden gesteund. De ervaring met de brede internationale reactie op de zaak van Raif Badawi doet vermoeden dat dit niet het geval zou zijn geweest. De inzet van Nederland in de Mensenrechtenraad voor een resolutie waarmee een internationaal onderzoek naar schendingen in Jemen werd ingesteld, toont ook aan dat waar brede steun is voor een kritische positie ten aanzien van Saudi-Arabië, Saudische dreigementen niet worden uitgevoerd.²⁵ Integendeel, slechts enkele maanden nadat Nederland met succes voor deze resolutie lobbyde, mocht de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken voor het eerst in negen jaar weer op officieel bezoek komen in Saudi-Arabië.

Ook de mensenrechtenambassadeur bezocht Saudi-Arabië, in 2016 en 2017. Zowel de mensenrechtenambassadeur als de minister van Buitenlandse Zaken bespraken onderwerpen als zorgen rond de doodstraf (met name voor minderjarige daders), het belang van de vrijheid van meningsuiting en de positie van vrouwen, vrijheid van religie, en de situatie van

---

²² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-27-8.html>

²⁴ Over de repressie van mensenrechtenverdedigers in andere landen legde de EU wel sterke verklaringen af, zoals over de detentie van Russische mensenrechtenverdedigers Oyub Titiev en Yuri Dmitriev (https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/47471/statement-cases-russian-human-rights-defenders-oyub-titiev-and-yuri-dmitriev_en) en over de veroordeling van zes Vietnamese mensenrechtenactivisten (https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/39655/statement-spokesperson-sentencing-human-rights-defenders-vietnam_en). Dit soort verklaringen blijken in de context van Saudi-Arabië de afgelopen jaren niet haalbaar te zijn geweest.

²⁵ 'Dimmen, Nederland!', Hanneke Keultjes, AD/De Dordtenaar, 26 juli

mensenrechtenverdedigers.²⁶ Het is goed dat Saudi-Arabië de aandacht heeft van de mensenrechtenambassadeur en dat er nu contact is op ministerieel niveau. Op EU-niveau wordt momenteel gesproken over het aangaan van een mensenrechtendialoog met Saudi-Arabië. Het is belangrijk dat dit een constructieve dialoog wordt, met duidelijke doelstellingen, benchmarks en indicatoren om voortgang te meten, zoals uiteengezet in de EU Richtlijnen voor Mensenrechtendialogen²⁷.

Bijwonen en beoordeling van rechtszaken

De EU, of verschillende lidstaten namens de EU, woonde tussen oktober 2015 en oktober 2018 zes rechtszaken tegen mensenrechtenverdedigers bij.²⁸ De bevindingen en observaties werden door de waarnemers met andere lidstaten gedeeld. Wat betreft het delen van de bevindingen over rechtszaken met de Saudische autoriteiten zei de minister in november 2015: 'Ik heb aangegeven dat we juist dit soort rechtszaken bijwonen en dat we de bevindingen dan uiteraard ook delen met de mensen om wie het gaat.'²⁹ Echter, in geen van de bijgewoonde rechtszaken werden de waarnemingen gedeeld met de aangeklaagde, de advocaat of de autoriteiten.

Het delen van informatie met de aangeklaagde of advocaat is inmiddels niet meer zo makkelijk (hoewel niet onmogelijk), maar waarom het delen van bevindingen met de autoriteiten ook niet gebeurt, is onduidelijk. In de Nederlandse mensenrechtenrapportage van 2015 staat: 'Aangezien de Saoedische autoriteiten terughoudend zijn met het publiek maken van bewijs voor aanklachten en rechtszaken vaak niet openbaar zijn, is het buitengewoon lastig de zorgvuldigheid van rechtszaken te beoordelen.'³⁰ Dit zou betekenen dat Nederland geen oordeel over de rechtszaken durft te vellen, ook niet als waarnemers de rechtszaak hebben bijgewoond. Zorgwekkend is bovendien dat er naar verluidt binnen de EU-delegatie in Riyad algemene overeenstemming is dat de processen volgens de nationale regels verlopen en dat internationale waarnemers alleen vanuit dit perspectief naar de rechtszaak kunnen kijken. Ook naar aanleiding van vragen over de al dan niet eerlijke rechtsgang voorafgaand aan de massaexecutie in januari 2016, zei de minister: 'De indruk is dat de rechtsgang met betrekking tot de groep van 43 soennieten conform lokaal recht is geschied. De veroordeelden hebben alle juridische beroepsstadia doorlopen. [...] Dit is echter onmogelijk onafhankelijk vast te stellen, omdat er, voor zover bekend, in deze zaken nooit bewijzen openbaar zijn gemaakt.'³¹ Tijdens een ander Kamerdebat deed de minister andere verontrustende uitspraken over de beoordeling van de Saudische rechtsgang toen hij sprak over dezelfde massaexecutie: 'De overgrote meerderheid van de 47 geëxecuteerden in januari was veroordeeld voor aanslagen door Al Qaida. Laat er geen misverstand over bestaan dat het op geen enkele manier een verdediging is: wij zijn tegen de doodstraf [...]. Toch is het [...] misschien van

---

²⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/verslagen/detail?id=2018Z02824&did=2018D07082> en Tweede Kamer, vergaderjaar 2017–2018, 34 775 V, nr. 78 2

²⁷ https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_guidelines_on_human_rights_dialogues_with_third_countries.pdf

²⁸ Verschillende (maar niet alle) hoorzittingen werden bijgewoond in de rechtszaken tegen Essam Koshak, Abdulaziz al-Shubaily, Issa al-Nukheifi, Issa al-Hamid, Mohammed al-Otaibi en Abdullah al-Attawi

²⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-27-8.html>

³⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/06/21/mensenrechtenrapportage-2015>

³¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2016Z00016&did=2016D01075>

belang dat het gaat om mensen die door [Saudi-Arabië] bestempeld zijn als leden van aan Al Qaida gelieerde groeperingen, inclusief Jabhat al-Nusra.³²

Deze uitspraken zijn zeer problematisch, want Amnesty concludeerde - zoals eerder vermeld - al vaak dat de rechtsgang in Saudi-Arabië in beginsel oneerlijk is en niet verloopt volgens internationaal geaccepteerde standaarden. Bovendien worden ook mensenrechtenverdedigers systematisch neergezet als terroristen. Zo wordt de groep vrouwenrechtenverdedigers die tussen mei en augustus 2018 is opgepakt in de staatsmedia afgeschilderd als verraders en zullen zij waarschijnlijk aan terrorisme gerelateerde aanklachten krijgen. Los van het feit dat in rechtszaken ook nationale wettelijke waarborgen geregeld worden geschonden, is het daarom belangrijk om een rechtszaak te beoordelen naar *internationale* standaarden. De minister zei zelf tijdens een Kamerdebat in relatie tot het bijwonen van rechtszaken: '(...) ook het monitoren van rechtszaken tegen mensenrechtenverdedigers [is] van belang. Overigens moet dat uiteraard op basis gebeuren van internationale standaarden en zeker niet alleen op basis van nationaal recht.'³³ Dat de minister in antwoord op Kamervragen over de zaak van de gearresteerde vrouwenrechtenactivisten zegt dat '[i]ndien noodzakelijk [...] Nederland de Saoedische autoriteiten [zal] oproepen een eerlijk proces te garanderen'³⁴, is daarom vreemd.

Inmiddels wijzen de Saudische autoriteiten er zelf op dat de aanwezigheid van internationale waarnemers een waarborg is voor een eerlijk proces.³⁵ Dit is iets waar Amnesty al een aantal jaar voor waarschuwt: de autoriteiten gebruiken de aanwezigheid van diplomaten bij de rechtszaken om het proces te legitimeren, niet in de laatste plaats omdat zij weten dat er waarschijnlijk toch geen veroordeling komt van de aanwezige landen.

Waarom Nederland met twee maten meet is niet duidelijk. Bij sommige landen doet Nederland namelijk *we*/ duidelijke publieke uitspraken over arrestaties van mensenrechtenactivisten, zelfs wanneer een formele rechtszaak nog niet is begonnen. In het geval van Turkije, bijvoorbeeld, sprak de minister zich uit over de arrestatie van een groep mensenrechtenverdedigers, onder wie Amnesty Turkije-directeur Idil Eser. In de verklaring stond dat Nederland 'de arrestaties en het gebrek aan bescherming van mensenrechtenverdedigers in Turkije scherp veroordeelt [...]' en dat Nederland oproept 'tot onmiddellijke vrijlating van deze onlangs gearresteerde mensenrechtenactivisten'.³⁶ De rechtszaak tegen deze groep activisten was op dat moment nog niet van start gegaan. En in Marokko woonde de Nederlandse ambassade, in EU-verband maar ook zelfstandig, rechtszaken bij tegen Hirak-activisten uit de Rif. Minister Blok zegde de Kamer in juni 2018 vervolgens toe een brief voor te bereiden met zijn 'waardering van de hele onderbouwing van

---

³² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32735-152.html>

³³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32735-145.html>

³⁴ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2018Z09231&did=2018D31973>

³⁵ In een reactie van de Saudische autoriteiten op een urgente oproep appeal van de speciale rapporteurs van de VN aangaande de zaak van Mohammed al-Otaibi en Abdullah al-Attawi, staat: 'As a further guarantee of a fair trial, various court hearings are attended by competent representatives of the Human Rights Commission, the media and some diplomatic missions.'

³⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/diplomatieke-verklaringen/2017/07/21/reactie-nederlandse-regering-inzake-het-oppakken-van-mensenrechtenverdedigers>

de vonnissen³⁷. Het Nederlandse mensenrechtenbeleid wordt niet consistent in de praktijk gebracht. Dit staat in contrast met wat de minister in december 2016 zei over universaliteit als kernstuk van de mensenrechten: 'Universaliteit betekent dat je geloofwaardig bent door consistent te zijn, geen verschil maakt tussen grote en kleine landen en de hand in eigen boezem durft te steken.'³⁸

Conclusie en aanbevelingen

Nederland heeft op papier duidelijk beleid voor de ondersteuning van mensenrechtenverdedigers, maar dit beleid wordt in Saudi-Arabië niet geïmplementeerd. De afgelopen maanden is de repressie verergerd. Dertien activisten werden tussen mei en augustus opgepakt en de bekende Saudische journalist Jamal Khashoggi werd waarschijnlijk in het Saudische consulaat in Istanbul vermoord. Maar nog weigert Nederland ten aanzien van de opgepakte activisten een duidelijk publiek standpunt in te nemen. Nederland blijft naar de EU wijzen en geeft vaak vage antwoorden op vragen over welke actie wordt ondernomen, zoals dat er in 'nauw overleg met andere EU-lidstaten [wordt] bekeken wat de meest effectieve reactie is'³⁹, omdat 'een gezamenlijke benadering meer gewicht heeft [...].'⁴⁰ Het is niet duidelijk waarom stille diplomatie nog steeds wordt beschouwd als 'meest effectieve reactie', terwijl het de afgelopen acht jaar geen enkel aantoonbaar positief effect heeft gehad op de situatie van mensenrechtenverdedigers in Saudi-Arabië. Bovendien heeft een 'gezamenlijke benadering' in het geval van Saudi-Arabië, waar EU-lidstaten uiteenlopende belangen hebben, niet altijd meer gewicht. Het tegendeel lijkt soms zelfs waar, gezien de zeer zwakke EU-verklaring naar aanleiding van het vonnis in de zaak tegen Al-Otaibi en Al-Attawi. Ook geeft Nederland een twijfelachtig oordeel over de bijgewoonde rechtszaken.

Nederland wil in de toekomst graag een handelsmissie naar Saudi-Arabië met Nederlandse topbedrijven organiseren⁴¹, om in te spelen op de Saudische roep om buitenlandse investeringen; die spelen een belangrijke rol in Vision2030, de nieuwe economische visie van het land. Vision2030 spreekt over het belang van een 'vibrant society' en het streven naar 'een welvarend land waarin alle burgers hun dromen, hoop en ambities kunnen waarmaken'.⁴² Tegelijkertijd laat MBS juist die mensen opsluiten die een essentieel onderdeel zouden uitmaken van deze 'vibrant society'. Nederland wil meer handel drijven met Saudi-Arabië. Maar Nederland heeft ook de verantwoordelijkheid om consequent het mensenrechtenbeleid uit te dragen.

Naast de aanbevelingen uit eerdere rapporten⁴³ over de Nederlandse inzet voor Saudische mensenrechtenverdedigers, doet Amnesty International op basis van bovengenoemde ontwikkelingen de volgende aanbevelingen aan de Nederlandse regering:

---

³⁷ https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2018A01740

³⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32735-168.html>

³⁹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2015D47914> en <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2015D47914>

⁴⁰ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 21 501-02, nr. 1573

⁴¹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z18730&did=2018D50035

⁴² <http://vision2030.gov.sa/en/node>

⁴³ https://www.amnesty.nl/content/uploads/2016/11/beleidsonderzoek_saudi-arabie_def.pdf?x97182 en https://www.amnesty.nl/content/uploads/2015/11/saudi-arabie_-

1. Neem een duidelijk publiek standpunt in over de repressie van mensenrechtenverdedigers in Saudi-Arabië.

Blijf niet wijzen naar de EU voor gezamenlijke verklaringen over de situatie. De afgelopen jaren is gebleken dat sterke EU-verklaringen over de repressie van mensenrechtenverdedigers in Saudi-Arabië moeilijk haalbaar zijn. Nederland kan in dat geval ook bilateraal of met gelijkgestemde landen een verklaring uitbrengen.⁴⁴

Beoordeel bijgewoonde rechtszaken naar internationale standaarden en geef prioriteit aan de publieke communicatie van de bevindingen en conclusies van waarnemers. Deel de bevindingen ook met de advocaten en de autoriteiten.

2. Geef publieke erkenning en waardering voor het werk van Saudische mensenrechtenverdedigers en -organisaties.

Laat een tegengeluid horen tegen de Saudische lastercampagne, die mensenrechtenverdedigers neerzet als verraders en terroristen. Gebruik hiervoor ook sociale media zoals Twitter. Wees de stem van gevangengezette Saudische mensenrechtenverdedigers door hun inzet voor rechten, zoals het recht op autorijden, te prijzen en daarmee de zichtbaarheid van hun werk te vergroten.

3. Voer de druk op Saudi-Arabië op om wetten die activiteiten van het maatschappelijk middenveld criminaliseren, in te trekken of aan te passen, waaronder:

- De ngo-wet. Deze moet worden aangepast, zodat mensenrechtenorganisaties zich kunnen registreren. Een andere aanpassing moet ervoor zorgen dat het ministerie van Sociale Zaken geen brede bevoegdheden heeft om organisaties de registratie te weigeren of ze te ontbinden.
- De antiterrorisme-wet en gerelateerde decreten. Deze moeten worden ingetrokken of substantieel aangepast, zodat zij in overeenstemming zijn met internationale standaarden, onder andere door een definitie van terrorisme op te nemen die niet vaag is en die geen inbreuk maakt op mensenrechten.
- De anti-cyber-crime-wet. Deze moet zodanig worden aangepast dat kritiek op overheidsbeleid en –praktijk en op overheidsfunctionarissen, evenals andere vormen van beschermde uitingen, niet zijn gecriminaliseerd.

[kleine stappen vooruit nog vaak stilzwijgen_0.pdf?x60148](#) en https://www.amnesty.nl/content/uploads/2015/11/spreken_is_zilver-zwijgen_is_fout.pdf?x26848

⁴⁴ In 2016, tijdens de 31e sessie van de Mensenrechtenraad, zei de Nederlandse minister van buitenlandse zaken Bert Koenders, dat landen die verkozen zijn tot de raad een bijzondere plicht hebben om mensenrechtenstandaarden hoog te houden. Hij zei: "Practice what you preach' applies as much to the Netherlands as to Burundi or Saudi Arabia." (<https://www.government.nl/topics/human-rights/documents/speeches/2016/02/29/statement-by-foreign-minister-koenders-at-the-human-right-council>) Dit soort duidelijke uitspraken zou Nederland ook kunnen doen ten aanzien van de situatie van mensenrechtenverdedigers.

4. Bespreek de repressie van de vrijheid van meningsuiting, vereniging en vergadering, en individuele zaken, in alle contacten met autoriteiten tijdens handelsmissies naar Saudi-Arabië.

Roep daarbij concreet op tot de vrijlating van mensenrechtenverdedigers. Verwijs in gesprekken naar de rol van de 'vibrant society' in Vision2030 en de gedeelde economische en veiligheidsbelangen die er zijn bij de ontwikkeling van een Saudisch maatschappelijk middenveld.

Moedig deelnemende bedrijven aan om 'corporate human rights defenders' te zijn. Deze term gebruikte minister Ploumen vorig jaar in een speech tijdens de International Business and Human Rights Conference. Zij sprak internationale bedrijven aan en zei onder andere: 'Corporations can be uniquely effective when it comes to human rights advocacy. The countries you operate in have a strong interest in your investment and your procurement. In short: in your business. Let those governments know that freedom of expression is important to you. That there's a clear correlation between space for civil society and ease of doing business. That legal certainty for companies and human rights for citizens go hand in hand.'⁴⁵

5. Gebruik de aankomende Universal Periodic Review (UPR) van Saudi-Arabië om op te roepen tot de vrijlating van mensenrechtenverdedigers.

Op 5 november vindt de vijfjaarlijkse UPR van Saudi-Arabië plaats in de Mensenrechtenraad, waarbij de mensenrechtensituatie van het land onder de loep wordt genomen en andere landen aanbevelingen kunnen doen. Dit is een kans om in een veilige omgeving aan Saudi-Arabië de concrete aanbeveling te doen om iedereen vrij te laten die enkel is vastgezet vanwege het vreedzaam gebruik maken van zijn of haar recht op vrijheid van meningsuiting, vereniging en vergadering. Doe ook de aanbeveling om de ngo-wet in te trekken of dusdanig te hervormen dat deze voldoet aan internationale standaarden.⁴⁶

---

⁴⁵ <https://www.government.nl/documents/speeches/2017/04/19/speech-minister-ploumen-on-international-business-and-human-rights>

⁴⁶ Deze aanbeveling zou ook een logisch vervolg zijn op de aanbeveling die Nederland tijdens de UPR van Saudi-Arabië in 2013 deed: 'Enhance legislative reforms amongst others by taking measures to ensure in the short term, as well as legally and in practice, the registration of fully independent human rights NGOs.' Zie: https://www.upr-info.org/database/index.php?limit=0&f_SUR=149&f_SMR=All&order=&orderDir=ASC&orderP=true&f_Issue=All&searchReco=&resultMax=300&response=&action_type=&session=&SuRRgrp=&SuROrg=&SMRRgrp=&SMROrg=&pledges=RecoOnly